

jos vállalta magára e hatalmas könyv kiteljesítésének, a *Világirodalmi lexikonnak* szerkesztését. Alig három éve, hogy az első kötet napvilágot látott s a napokban már a harmadik befejező kötet is elhagyta a sajtót. E csaknem ezernyolcszáz oldalas műnek, mely a Magyar Irodalmi lexikonnal együtt külsőben, tartalomban meghatóan szép összefüggést mutat, lehetetlen nem örvendenünk. Megjelenése már magában véve tiszteletet parancsol, hiszen még a legdúsabb vállalatok is igen óvatosak, ha tudományos munkák kiadásáról van szó.

Valljuk meg őszintén, nagyképszerűség nélkül, hogy e lexikon igazi kritikáját egy ember nem írhatja meg. Hiszen ami itt három vastag kötetben is vázlatosan van jelezve, a *világirodalom minden fontosabb tényezőjét* szóhoz akarja juttatni. Ki tudja megmondani, mi igazán felesleges s minek kellett volna helyet kapnia? Ha jól pillantottunk e nagyszabású munka műhelytitkaiba, a mindent felölelni akarás vágya lelkesítette Dézsi Lajost, s ha vannak szépséghibái, innét származnak. A tudós szerkesztő is modern szemmel nézte az irodalomtörténetet, tehát szellem-történetnek, ami fogalomtágitást jelent a régi felfogással szemben, s felöleli az egyes korszakok uralkodó eszméit, világnézetét, egész lelkivilágát. Egyházi irodalom, filozófia, történetírás, pedagógia, jog-, államtudomány, fizika, matematika, orvostudomány, zoológia, botanika, geológia, mineralógia stb. stb. egyformán belekíváncoztak e műbe problémáikkal és eredményeikkel. Mentől kíválőbb munkatársai vannak egy lexikonnak, annál óvatosabb legyen a szerkesztő, különben minden címszó jelentékeny teret kíván magának s írójuk — legbővebb cikkében is — megrövidítve érzi magát a többi munkatárshoz képest. E versengés

nyomai félreismerhetetlenül megvannak a három kötetben, meglátszik azonban, hogy akik a Világirodalmi lexikont létrehozták, nemcsak gondolat, hanem nagy lelkesedéssel is dolgoztak. Tárgyi tévedést, jelentéketnyet, nem találtunk. A pótlásra vonatkozó megjegyzéseket a szakkritika lesz hivatva megadni, e sorok elsősorban azt a rendkívül gazdag, sokrétegű anyagot dicsérik, melyet a kitünő munkatársak példátlan hangyaszorgalma egybehordott. Valószínű, hogy a szakemberek is azzal zárják majd ítéletüket, amivel mi: e mű megérdemli a minél melegebb fogadtatást, mert megbízható, alapos munka.

Külön meg kell emlékeznünk még dr. *Mészöly Gedeon* szegedi egyetemi tanár önfeláldozó, nagyszívnivalú munkásságáról; a szerkesztő váratlan elhunytá következtében a tudós nyelvész vállalta magára a III-ik kötet gondozását. Nélküle aligha fejeződött volna be a hatalmas vállalkozás Dézsi Lajos elgondolásához méltóan. Z.

A magyarság néprajza. I. A magyarság tárgyi néprajzának első fele. (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1933., 435 l.)

Az a forrongás, amely pár évtizede szinte már állandósult az egyes tudomány-területeken, s megismétlődő problémafölvetésekhez, új szintézisekhez vezetett, a népelettudományt sem hagyta érintetlenül. Ahogy az irodalomtudomány igyekszik akár általános irodalomelméleti, módszertani kérdéseken, akár egyes korok szemléletének (különösen a barokk, a praeromantika, romantika) vizsgálatán keresztül új alapelvekhez eljutni, ahogy a történettudomány átrostálta módszereit és mintegy egyetemes kultúrtudománnyá növekedett, ugyanúgy kutatja át az etnológia is eddigi munkamódszereit s újabb alapvető jellegű összefoglalás-

sokon keresztül mutatja meg eredményeit, változott felfogásmódját. Aki az utóbbi esztendőket német, angol ethnológiai és ethnográfiai irodalmát figyelemmel kíséri, szinte személyes izgalmat és elfogódottságot kell, hogy érezzen: a probléma fölvetéseknek oly frissessége, az új eredményeknek és föltevéseknek oly tömege fogadja. Valóban — a mindenütt jelentkező alakulások mellett is — kevés tudományterület dicsekedhetik oly sok és következményeiben annyira jelentős tudományelméleti kérdéssel. A külföldi ethnológiai irodalom könnyűszerrel tanuskodhatik erről: az ethnológia végső meghatározó tényezőiről, egyetemes, törvényszerű magyarázó elveiről szóló munkák, témaköröknek, vagy egész kultúraformáknak a szintézisei egymásután látnak napvilágot. Közeliünkben pedig az utódállamok tudományos életében szintén az ethnográfiai munkásságnak — ha itt számbavesszük is a politikai ösztönzéseket — szokatlan erejű fellendülését szemlélhetjük. Hogy csak egy példával hozakodjunk elő: a *Dacoromania* című kolozsvári tudományos folyóirat (irodalomtörténet, nyelvészet, néprajz) bibliográfiai rovatának külön folklorisztikai és ethnográfiai része — eltekintve a közölt néprajzi tanulmányoktól — seregestül idéz kisebb-nagyobb részlettanulmányokat, summás összefoglalásokat. (Igy többek között a székely népballadáról is!)

A külföldi irodalomra vetett e futó pillantás is nyomósan bizonyítja, hogy a magyar néprajz eddigi eredményeinek átrostálása, elvi összefoglalása immár nem késlekedhetett tovább. Ezt a szintézist — hiba lenne elhallgatni — érdemes és derék részletmunkák, sőt pár összefoglalás is megelőzte már. Itt elsősorban Herman Ottó uttörő munkáira kell gondolnunk, akinek anyaga, összefog-

lalásai forrás jelentőségük mai napig. Az ő emlékének ajánlották a *Magyarság Néprajza*-nak e kötetét a munkatársak. Tiszteletreméltó törekvés volt Malonyai Dezsőé is, ki öt testes kötetben gyűjtötte össze munkatársaival a magyar népművészet anyagát. S nem utolsó sorban hivatkozhatnánk itt a *Magyarság Néprajza*-nak szerkesztőire, Solymossy Sándorra, Kodály Zoltánra, Györffy Istvánra, Bátky Zsigmondra s Madarassy Lászlóra is, kik ugyancsak hozzájárultak kutatásaikkal, hogy ez a magasabb szintézis tető alá kerülhessen — tán éppen a tizenkettedik órában. Első és legnagyobb érdeme tehát a *Magyarság Néprajza*-nak — s ebből nem kis rész illeti Czakó Elemért, a munka megszervezőjét s vezetőjét, — hogy az eddig szétszórta, tervszerű összefogás nélkül készült tanulmányok, kutatások eredményei szintézisbe olvadhatnak. Ez a szintézis pedig, melyet a Magyarság Néprajza-nak tervezete ígér, s első megjelent kötet a saját területén belül már ad is, több irányban teljesít szolgálatot a magyar tudományosságnak s tágabb értelemben az egyetemes magyar kultúrának.

Első szolgálata: heroikus kísérlet egy veszendő, pusztuló kultúraalkat életformáinak, értékeinek megrögzítésére, megmentésére. A magyar népi kultúra ugyanis történetünk folyamán egyik legállandóbb, legöszöntőbb forrása volt szellemi megújulásunknak, felfrissülésünknek. Ez a laikus népi kultúra őrizte meg legeredetibb, legigazabb vonásait az ismeretlen magyar léleknek. Belőle források, buzogtak mindig a kiszikkadás, halódás idején a nemzet, a nemzeti szellem legfiatalabb erői. A legutóbbi pár évtized alatt azonban tagadhatatlanul — bármennyire fáj is ez — látnunk kell, hogy ez a népi kultúra s a benne megnyilatkozott szellem

bomlófélben van. Szociális, tehát anyagi s ugyanakkor szellemi okai vannak e pusztulásnak, melyet minden áron és minden áldozattal meg kell akadályozni. A *Magyarság Néprajza*-nak vállalkozása ezért heroikus és ezért megbecsülhetetlen: legértékesebb s fogyatkozó, pusztuló vagyounkat, népünk sajátos kultúráját menti meg ez az összefoglalás, melynek megvalósíthatósága elé annyi, a tárgyban magában rejlő akadály gördült.

Szorosan csatlakozik ehhez a másik nagyhorderejű tette a monográfiának. A magyarságról való tudásunkat mélyíti és teszi teljesebbé ez a munka. Szekfü Gyula sürgeti és hirdeti, hogy egyik legfőbb tudományos kötelességünk legyen a hungarológia: magyarságunkról szóló objektív, teljes tudásunknak megvalósítása. A hungarológiának egyik legjelentősebb, legsarkalatosabb fejezetét alkották meg a vállalkozás szervezője és munkatársai. De a hungarológia, s így közvetve a *Magyarság Néprajza*, valósítja meg Széchenynek követelését: fölébreszti, igazzá teszi nemzetet öntudatunkat, tárgyilagossá önismeretre tanít. Így válik nemzeti önmegismerésünknek, önértékelésünknek nevelő, példamutató művévé a *Magyarság Néprajza*.

Azonban ezek a súlyos érdemek s az egész mű tiszteletreméltó szelleme is megkívánja, hogy kritikái megjegyzéseinket — ha még oly kevés akadna is — ne hallgassuk el. Czakó Elemér bölcsen és figyelembeveendően írja bevezető ajánlósorai-ban: «A *Magyarság Néprajza*... felszólít arra, hogy további munkájában résztvevő, dolgozó társakul jelentkezzünk. A legparányibb új megfigyelés, gyűjtés, kiegészítés és helyesbítés növeli közös műveltségi kincsünket.» (12. o.) E mondat értelmében szeretnénk pár rövid megjegyzést tenni. Hogy a rendelkezésre álló

feldolgozott anyag és kikutatott terület nem teljes egésze a magyar népi kultúrának, s így önkéntelenül hézagok, hiányosságok támadnak, ez a *Magyarság Néprajza*-t író kutatók előtt ismeretes és becsülettel vállalt tehertétel volt, s bizonyos az is, hogy nekik okozta a legtöbb gondot. De az anyagból adódó nehézségektől eltekintve talán módunk van a szerkesztőbizottság figyelmét felhívni el nem hanyagolható forrásokra. Konkrét példával kezdjük: a táplálkozás fejezetéhez jó kiegészítésül szolgált volna Tömörkény István ismeretlen novellái közül egy egész sorozat főzésről szóló rajz, tárca: a magyar paraszti főzésnek sok ismeretlen fortélyát, hagyományos szokásait ismerhetjük meg ezekből a szinte etnografikus hűségű írásokból. Nem kötetben, hanem a *Pesti Hírlap* s a *Szegedi Napló* hasábjain jelentek meg ezek a novellák az 1910-es években. Ezen az egy példán túl is biztosan állíthatjuk, hogy ugyanígy sok ismeretlen, hasznosítható adat lappang a fővárosi és vidéki hírlapok különböző rovataiban: bibliográfiánk egyik, tagadhatatlanul nehéz feladata lenne hírlapirodalmunk tudományos bibliográfiáját elkészíteni. Itt jegyezzük még meg azt is, hogy éppen a táplálkozás fejezeténél nem lett volna háládatlan, figyelembe venni az elhanyagolt *szociológiai szempontot*: sok tény, változás nyert volna ezzel kézzelfoghatóbb, történetibb meg-alapozást.

Túl azonban ez apró megjegyzéseken a kritikus első kötelessége a *Magyarság Néprajza*-ról szólva az örvendező, bizakodó elismerés: magyar tudományos életünknek a Hóman-Szekfü-féle *Magyar Történet* mellett az utolsó esztendőik legnagyobb szabású tudományos és egyben nemzeti alkotását üdvözölhetjük e munkában.

Ortutay Gyula.